

INFLUÈNCIA DE L'ORGANITZACIÓ DELS SERVEIS LINGÜÍSTICS CANADENCS A CATALUNYA *

per M. Teresa CABRÉ CASTELLVÍ

Universitat de Barcelona

Sembla evident que a les societats bilingües o plurilingües s'ha de donar una resposta institucional a una sèrie de necessitats lingüístiques específiques, determinades per la presència de més d'una llengua en els mateixos àmbits d'actuació.

En aquest sentit, les institucions han de preveure, d'una banda, mesures de regulació dels usos de les llengües oficials i, de l'altra, han de preparar i oferir recursos que resolguin el desconeixement d'alguna de les llengües per part dels ciutadans.

El conjunt de mesures institucionals destinades a regular l'ús i l'evolució d'una llengua en una comunitat es coneix com a política lingüística del govern d'aquesta comunitat.

Espanya i el Canadà, com quasi tots els països del món, són països no monolingües. A aquest bilingüisme o plurilingüisme de la majoria dels països se li donen solucions oficials diferenciades: monolingüisme d'estat i bilingüisme territorial; bilingüisme d'estat; monolingüisme generalitzat, etc.

Dins del Canadà, la regió del Quebec presenta una profunda similitud, tot i que no coincideix totalment, amb Catalunya. Ambdós pobles s'assemblen en el fet que han oficialitzat una llengua minoritària en el conjunt de l'estat; aquesta llengua presenta en ambdós casos unes arrels històriques incontestables, és reconeguda pels seus parlants com la llengua pròpia i el seu ús es justifica tant per la història com per la voluntat manifesta dels ciutadans i reflectida a les urnes. S'ha de destacar també com a punt de coincidència el pes econòmic que tant el Quebec com Catalunya tenen en el conjunt dels estats respectius.

* Aquest text va ser presentat a les *II Jornadas de Estudios Canadienses en España*, Sitges, 26-28 d'octubre de 1989. Agraïxo a la col·lega Elisabet Solé i Solé la traducció del text original al català.

Ambdós països, d'altra banda, difereixen en aspectes político-lingüístics tan importants com la fórmula lingüística oficial adoptada per l'estat, la situació jurídica de les llengües en els territoris respectius, l'actitud generalitzada més o menys activa en defensa de la llengua per part de l'anomenada societat civil, etc.

En el Quebec, regió històricament francòfona, la llengua francesa té una posició preponderant, tot i que se l'ha de considerar llengua minoritzada respecte a l'anglès en el conjunt del territori de l'Estat canadenc.

Dades de l'any 1971 mostren els resultats següents respecte al nombre de parlants que es consideren francòfons o anglòfons al Quebec:

<i>Llengua materna</i>		<i>Llengua funcional</i>
francès	80,7 %	80,8 %
anglès	13,1 %	14,7 %

Si comparem aquestes dades amb les de la regió d'Ontario, n'observem la inversió pràcticament absoluta:

<i>Llengua materna</i>		<i>Llengua funcional</i>
francès	6,3 %	4,6 %
anglès	77,5 %	85,1 %

Vegem a continuació les dades de 1986 de què disposem sobre la situació lingüística en el total de Catalunya. Es refereixen només al coneixement i a la comprensió del català, però no a l'ús:

Coneixen el català

l'entenen	90,3 %
el saben parlar	64,0 %
el saben llegir	60,5 %
el saben escriure	31,5 %

Una enquesta realitzada a l'àrea de Barcelona el 1986 ofereix els resultats següents sobre l'ús lingüístic:

Es consideren catalanoparlants	43,2 %
Es consideren no catalanoparlants, però usen el català	14,7 %
Usen el català habitualment	48,3 %
L'usen amb certa freqüència	8,6 %
L'usen de tant en tant	10,7 %
No l'usen mai	32,1 %

No caurem en l'error de donar una visió mecànica coincident entre els dos estats, ni entre els dos pobles. Ni creiem que es tracti de països tan absolutament similars, ni, en la nostra concepció de servei lingüístic —que constitueix l'objecte de la nostra presentació— ens hem limitat a traslladar el model canadenc a Catalunya. Partim de la base que cada comunitat té les seves especificitats, producte de la pròpia història i idiosincràsia; i que, encara que es tractés dels mateixos elements, que no és el cas, cada context provocaria una diferenciació automàtica.

Malgrat això, podem afirmar que hi ha un cert paral·lisme entre el Quebec i Catalunya manifestat en aspectes molt generals, però clarament determinants:

a) La inserció política en un estat dominat per un altre grup lingüístic majoritari.

b) Una presència important en el territori autòcton de ciutadans pertanyents al grup lingüístic generalitzat a l'estat.

c) El fet de tenir un govern autòcton amb competències en matèria lingüística dins del seu àmbit d'actuació.

d) La superposició —amb la consegüent interferència— de legislacions —l'estatal i l'autonòmica— en els territoris autonòmics, que provoca litigis freqüents derivats de les distintes lectures possibles dels textos legals.

Paral·lèlament, podem sintetitzar els elements de diferenciació fonamentals entre els dos països en els punts següents:

a) La solució lingüística oficial de l'estat.

b) El caràcter diferent de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i la Loi 101 del Quebec.

c) El grau de consciència monolingüe de la població quebequesa i el percentatge de població activa en matèria de defensa lingüística.

Aquests punts de diferenciació són determinants per a la política lingüística que es pot fer al Quebec o a Catalunya.

Mentre que el Canadà té un estat oficialment bilingüe, Espanya és un país unilingüe a nivell d'estat i bilingüe a nivell de determinades comunitats autònomes.

La Constitució del Canadà i la Loi sur les langues officielles de 1969 garanteixen que qualsevol ciutadà canadenc es pugui relacionar amb l'Administració de l'Estat, en qualsevol part del territori, en la llengua oficial que prefereixi: el francès o l'anglès. A més, el govern s'ha de dirigir als ciutadans en les dues llengües, sense prioritzar-ne cap.

La Constitució espanyola de 1978 estableix que el castellà és la llengua oficial de l'Estat espanyol i que, només a les respectives comunitats

autònomes, comparteix l'estatus de llengua oficial amb el català, el basc o el gallec. Això comporta que les necessitats lingüístiques de l'Administració de l'Estat se centrin únicament i exclusivament en el castellà i que qualsevol ciutadà espanyol es pugui dirigir a les institucions estatals i a les autònòmiques de qualsevol part de l'Estat només en castellà.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que estableix que la llengua pròpia de Catalunya és el català, haurà d'afavorir-ne el coneixement i l'ús dins de l'àmbit territorial propi, per garantir així que pugui ser efectivament la llengua pròpia de Catalunya, donades les irregularitats històriques que han presidit la seva evolució. Aquest Estatut, aprovat el 1979, fa possible que se sancioni el 1983 la Llei de Normalització Lingüística que desenvolupa els aspectes de l'Estatut relatius a la llengua catalana.

La creació el 1980 de la Direcció General de Política Lingüística a Catalunya suposa iniciar una sèrie de mesures i establir uns recursos per garantir l'aplicació dels continguts de l'Estatut. El marc d'actuació en aquest terreny el fixa la Llei de Normalització Lingüística de 1983.

En aquesta Llei es preveuen actuacions del govern autonòmic en els àmbits següents:

1. L'Administració autonòmica.
2. L'ensenyament no universitari.
3. Els mitjans de comunicació de massa dependents de l'Administració.

Algunes de les mesures concretes més importants en els tres àmbits d'actuació són:

1. En l'Administració

La creació de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya destinada a la formació dels funcionaris.

La creació de la Xarxa Tècnica de Normalització de l'Administració per coordinar els aspectes lingüístics dels departaments de la Generalitat.

La creació del Consorci per a la Normalització com a òrgan de coordinació de la DGPL i les Administracions locals.

2. En l'ensenyament

La integració en els plans d'estudi de primària de l'obligatorietat del català.

La integració en els plans de secundària de l'assignatura de català, amb el mateix rang que el castellà, i l'obligatorietat de la presència del català en un percentatge de matèries de cada grup i curs.

L'elaboració i posada en marxa d'un programa de reciclatge de professors.

El disseny del Pla de normalització de l'ensenyament secundari.

3. En els mitjans de comunicació oficials

La creació de TV3.

La creació de les emissores de ràdio de la Generalitat.

Per a la normalització de les diferents dependències de l'Administració es duen a terme dues classes de solucions:

a) Cursos de formació de dos tipus:

Cursos de formació lingüística destinats a funcionaris catalanoparlants que necessiten augmentar la competència oral i escrita i aprendre el sistema lingüístic del registre administratiu (documents, fraseologia, terminologia, etc.).

Cursos de llengua catalana destinats a funcionaris no catalanoparlants traspasats per l'Administració estatal a l'autonòmica. Per a aquests cursos s'ha elaborat un curs multimèdia: *Digui, Digui*.

b) Creació de gabinets de correcció i traducció de textos en algunes dependències administratives.

Per a la normalització de l'àmbit de l'ensenyament:

Des del punt de vista de l'oferta en els plans d'estudi, es convoquen les primeres oposicions a places de llengua catalana als instituts de batxillerat.

Des del punt de vista dels recursos que s'ofereixen al professorat, es programen cursos de reciclatge i cursos de llengua per a adults.

Des del punt de vista de l'alumnat, s'ofereixen els cursos oficials de llengua catalana.

Des del punt de vista de la catalanització del funcionament i la gestió dels centres, l'Administració no ofereix cap directriu ni recursos.

Per a la normalització dels mitjans de comunicació, es creen els primers gabinets de llengua catalana (la UAL a Catalunya Ràdio, el Servei Lingüístic de TV3, l'Oficina de Llengua Catalana del diari AVUI, etc.). Aquests gabinets són els primers serveis lingüístics destinats a elaborar els codis lingüístics propis dels mitjans de comunicació i a assessorar i corregir els professionals dels mitjans (periodistes, cronistes, locutors, entrevistadors, dobladors de pel·lícules, etc.).

Paral·lelament a les accions institucionals de tipus lingüístic, des del punt de vista de la cultura, l'oferta en català s'intensifica respecte a l'època anterior, en què era pràcticament nul·la.

Hem d'observar que la Llei de Normalització no preveu la intervenció de l'Administració en dos àmbits tan importants per a la normalització com:

1. L'ensenyament universitari. És a les universitats on es formen els professionals qualificats del país i, només en la mesura en què aquests

professionals, que constituïran els quadres dirigents de diferents nivells a les empreses, usin una llengua o una altra, el món del treball podrà entrar en els sectors catalanitzats o no.

2. El món del treball, des de dues vies:

- a) les empreses
- b) les corporacions de caràcter laboral i professional:
  - sindicats
  - organitzacions empresarials
  - collegis professionals, etc.

En alguns àmbits no previstos per la Llei de Normalització, s'habiliten voluntàriament mesures de normalització mitjançant l'oferta de recursos al servei dels professionals o dels clients. En alguns casos aquestes mesures s'encaminen a un pla sistemàtic d'ajuda i es consolida un gabinet professional dins l'empresa o l'organisme (per exemple a les universitats). En altres casos, es contracta simplement un corrector perquè envernissi en català els productes destinats a l'exterior que puguin provocar queixes dels usuaris si només se'ls ofereixen en castellà (és el cas, per exemple, de les empreses públiques o d'interès públic i el de les entitats bancàries).

Observeu que en aquest segon tipus d'organisme no es fa, ni es busca, un procés de normalització, sinó únicament un canvi d'imatge de l'empresa de cara a l'exterior. Per això, l'empresa no ofereix recursos al personal de l'organisme per ampliar els coneixements lingüístics ni per incorporar-se, en cas que no sigui catalanoparlant, a l'ús del català en el mitjà professional.

La nostra comunicació sobre la influència dels serveis lingüístics canadencs a Catalunya se situa en el marc que acabem de presentar.

En el context polític del Canadà, el francès i l'anglès comparteixen l'oficialitat a nivell de l'Estat i la llengua francesa és la llengua oficial de la regió del Quebec.

En aquesta situació, l'Estat ha de preveure mesures que assegurin que tant els francòfons com els anglòfons podran usar la seva llengua.

D'altra banda, el govern del Quebec ha d'habilitar mesures perquè la seva llengua històrica es consolidi en el territori propi i sigui la llengua oficial en les situacions de funcionalitat formal: l'Administració, la publicitat, els mitjans de comunicació, l'ensenyament, el treball, el comerç i els negocis, etc.

En cap cas ni un govern ni l'altre no interfereixen en els usos privats, sinó solament en els usos públics i en les situacions d'ús formal. Com diu J. C. Corbeil, els francòfons han acceptat la seva situació de bilingüisme funcional i han rebutjat el bilingüisme institucional. Això significa que mantenen el dret i la llibertat d'usar l'anglès en la situació que decideixin

i de relacionar-se amb les institucions, tant amb les estatals com amb les autonòmiques, únicament en francès.

En conseqüència, no únicament el govern quebequès ha hagut d'oferir recursos per assegurar i ampliar l'ús del francès, sinó també el govern canadenc, per garantir la lliure elecció lingüística dels ciutadans.

Per part del govern del Canadà, es crea el 1968 el Bureau des traductions —malgrat que la creació formal de l'organisme, com a mínim del nom, és el 1934— destinat a resoldre les necessitats de llenguatge, en francès i en anglès, dels membres de l'Administració i garantir la pràctica dels drets lingüístics dels ciutadans en les relacions amb el govern. La traducció, la terminologia, la consulta lingüística i la interpretació bilingüe i multilingüe són els camps fonamentals de treball.

Dades de 1986-87 constaten el volum de treball del Bureau:

- 1.000.000 de pàgines traduïdes per any.
- 12.500 dies a l'any d'interpret.
- 2.500 usuaris del banc de terminologia creat pel Bureau (TERMIUM).

Els textos traduïts no són un 50 % en francès i un altre 50 % en anglès, sinó:

del francès a l'anglès	9 %
de l'anglès al francès	84 %
d'altres llengües al francès o a l'anglès	7 %

A partir d'aquestes dades podem deduir que el govern de l'Estat canadenc respecta la llei de dirigir-se als ciutadans en les dues llengües oficials i ofereix recursos tècnics adequats per garantir els drets lingüístics previstos per la llei. Els ciutadans francòfons exigeixen el dret a rebre les comunicacions del govern en francès.

El govern del Quebec, per la seva banda, crea el 1961 l'Office de la Langue Française, equivalent a la Direcció General de Política Lingüística a Catalunya, per garantir i promoure l'ús de la llengua francesa en el territori del Quebec.

Des de 1968, data de la creació de la Comissió Gendron per investigar la situació de la llengua francesa i els drets lingüístics al Quebec, fins a avui, s'han votat quatre lleis que afecten el tema lingüístic:

El 1969, la llei per a la promoció del francès al Quebec (Loi 63).

El 1974, la llei sobre la llengua oficial (Loi 22).

El 1977, la Charte de la langue française (Loi 101).

El 1983, la llei que modifica la Carte (Loi 57).

La sobirania del govern quebequès en matèria lingüística, garantida per la Charte de la langue française, permet la intervenció institucional en els camps següents:

- La legislació i la justícia.
- L'ensenyament.
- L'administració pública i els organismes paraestats.
- El món laboral (relacions empresaris-treballadors).
- El comerç i els negocis.
- Les empreses (la llengua de treball).

A través de l'Office s'elaboren els materials lingüístics adequats a cada situació i s'aplica la Charte a cada empresa. A mesura que les empreses es francesitzen pel que fa als usos formals i professionals, reben de l'Office un certificat de francesització que garanteix que han aconseguit el nivell de normalització lingüística adequat per assegurar els drets lingüístics dels ciutadans francòfons.

Per dur a terme aquest procés de francesització, les grans empreses han creat serveis lingüístics que fan les tasques necessàries perquè l'empresa pugui funcionar en llengua francesa de qualitat. Aquests serveis s'estructuren com a unitats de treball regulars a les empreses i compten amb una plantilla de personal major o menor segons el potencial i les dimensions de l'empresa. Aquests serveis acostumen a estar dirigits per un especialista en gestió lingüística i tenen especialistes en terminologia, en traducció i en documentació.

Les universitats canadenques ofereixen llicenciatures en traducció i terminologia, lligades ambdues matèries a la documentació i a la informàtica, i proporcionen així professionals adequats per a aquests llocs de treball, tant per als organismes estatals que treballen oficialment en les dues llengües, com per als organismes oficials, que tenen com a objectiu la normalització de la llengua francesa en totes les activitats formals de la societat del Quebec, i en les empreses en procés de francesització.

Paral·lelament, una associació d'empreses va constituir, abans de l'aprovació de la Charte, una empresa privada (CLE) que ofereix serveis de normalització a les altres empreses.

A Catalunya s'ha seguit un procés similar en sentit professional, tot i que amb una incidència real encara petita.

El 1987 ja existien, evidentment, professionals de la llengua catalana que havien sorgit de les universitats de Catalunya, formats essencialment per ser docents d'ensenyament secundari. Només puntualment aquests llicenciats es dedicaven a la correcció.

De l'Escola de Traductors i Intèrprets sorgien i sorgeixen professionals preparats per a la traducció i la interpretació castellà-català i català-castellà.

Però faltava organitzar uns estudis que conduïssin a la formació d'un

professional preparat per resoldre directament o indirectament les necessitats lingüístiques —sovint plurilingües— de les empreses i institucions complexes, i que fossin també capaços de gestionar els recursos lingüístics d'aquests centres. Tot això en el marc d'un pla de normalització lingüística de la societat en general i un altre d'específic de cada empresa, amb la perspectiva d'un canvi de situació de l'estatus de la llengua.

Els llicenciats tradicionals en Filologia Catalana estaven preparats fonamentalment per a la docència, però no per a la gestió lingüística en el sentit que hem descrit.

Una oferta acadèmica tan concreta només tenia una certa possibilitat de consolidar-se si la societat catalana reclamava professionals d'aquest perfil, fet en principi dubtós, ja que semblava que les empreses públiques que havien tingut alguna iniciativa en matèria de catalanització consideraven que «amb un corrector» ja n'hi havia prou.

Preveient que la situació lingüística reclamaria aquest tipus de professionals, la Universitat de Barcelona va començar el 1987-1989 un màster en aquest camp de dos cursos de durada, amb l'esperança que l'Administració catalana posaria en marxa un programa d'intervenció en el món del treball.

Durant l'any 1989, la Direcció de Política Lingüística ha dut a terme dues iniciatives que reafirmen la idea que aquests estudis superiors d'orientació professional eren necessaris en aquest context i que es necessitarien en un futur immediat un grup important de professionals per tirar endavant les actuacions en aquest camp:

1. L'oferta econòmica a les corporacions professionals, als sindicats i a les universitats per crear serveis lingüístics de normalització.
2. L'aprovació del Consorci per a la normalització de les Administracions locals, amb la creació d'un servei lingüístic en els ajuntaments més importants (que de vegades ja existia prèviament).

L'estructura que un servei lingüístic tipus ha de tenir s'inspira a grans trets en els *Services de soutien linguistique* de les empreses del Quebec.

Cada organisme ha d'estructurar-se d'acord amb les seves especificitats i organitzar el seu servei lingüístic tenint en compte:

- El Pla de Normalització que ha aprovat consensuadament.
- Les dimensions de l'organisme.
- Els recursos de què pot disposar.
- Les activitats que s'hi fan.

Qualsevol institució o empresa, per tirar endavant un procés de normalització lingüística, ha de comptar prèviament amb un pla de normalització que contingui les dades següents:

- a) La descripció de la situació de partida.
- b) L'estructura de l'organisme en qüestió.
- c) Els objectius de canvi lingüístic que es proposen.
- d) La temporalització del procés de canvi.
- e) Les accions que es duren a terme.
- f) L'estratègia amb què es treballarà en el canvi.
- g) Els recursos disponibles.

I el servei lingüístic de l'empresa, siguin quines siguin la seva idiosincràsia i les seves dimensions, ha de resoldre els aspectes relacionats amb:

1. La correcció i traducció dels textos de l'empresa.
2. La normalització de la documentació de l'empresa.
3. La terminologia especialitzada.
4. La formació lingüística del personal de l'empresa.
5. La coordinació i proposta de mesures destinades a afavorir el canvi.
6. La coordinació de l'aplicació del pla i el seguiment de la situació.

El model del Servei de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona pot tancar com a il·lustració aquesta comunicació.

La Universitat de Barcelona està formada per un col·lectiu de 88.000 persones, distribuïdes en tres col·lectius:

Els professors	3.200
Els estudiants	83.000
Els membres d'administració i serveis	1.500

Els treballs que es duen a terme dins la Universitat són heterogenis i complexos:

- La docència.
- La investigació.
- La gestió.
- L'administració.

L'estructura organitzativa de la Universitat és també complexa. Existeix una superposició entre l'estructura acadèmica i l'estructura administrativa, que no són paral·leles i presenten nombrosos nusos d'interferències jeràrquiques.

En aquesta situació la Universitat ha procedit aquest any 1989 a:

1. Aclarir quina és la situació lingüística de partida dels seus membres a través d'una enquesta a cada col·lectiu, en tres aspectes:
  - El coneixement de la llengua.

- L'ús de la llengua.
- Les actituds sobre la llengua i el canvi lingüístic.

2. Redactar el Pla de Normalització Lingüística de la Universitat per a un període de 10 anys.
3. Crear una Comissió de Política Lingüística responsable d'assessorar les línies d'actuació del govern universitari.
4. Crear un servei lingüístic que dugui a terme els treballs de tipus tècnic, coordini totes les accions de normalització i faci un seguiment sistemàtic de la situació lingüística.

Aquest Servei Lingüístic està inspirat en els serveis de les empreses del Canadà i consta d'una plantilla de 9 persones, dirigides per un secretari tècnic i un director. Les àrees de treball estan distribuïdes de la manera següent, d'acord amb les necessitats d'un organisme tan complex com la Universitat i tenint en compte les dimensions d'una Universitat com la de Barcelona:

1. Àrea de llenguatge administratiu.
2. Àrea de correcció i traducció tècnico-científica.
3. Àrea de terminologia.
4. Àrea de documentació.
5. Àrea de formació lingüística.
6. Àrea de sociolingüística i dinamització.

Els treballs tècnics que es fan en el Servei de la UB estan destinats a resoldre tots els aspectes del codi lingüístic que necessiten els universitaris, cada col·lectiu selectivament, per exercir les seves funcions específiques. Els professors, per exemple, necessiten una terminologia de qualitat en llengua catalana per fer les classes i per escriure els articles en català. Els administratius necessiten una documentació formal normalitzada per oferir una imatge homogènia de la Universitat. Per això, el Servei elabora terminologia, dissenya documentació de gestió i administració, corregeix textos o els tradueix, ofereix assessorament documental, bibliogràfic, terminològic i lingüístic.

I paral·lelament a tot això, ofereix sistemàticament cursos específics de formació lingüística, perquè el personal universitari pugui prescindir progressivament del Servei i actuar lingüísticament en català de manera autònoma. Els membres del PAS reben cursos de llengua i de llenguatges especialitzats, dins d'un pla de formació proposat des de la Secció de Personal. Als professors i als estudiants se'ls ofereix un programa diversificat de cursos de llengua general, de terminologia i de llenguatge tècnic.

D'aquí a pocs anys, la realitat lingüística de la UB dirà si les mesures que s'han pres i l'enfocament que s'ha donat al procés de normalització són adequats. Si no ho són, s'hauran de replantejar les bases del procés de canvi. A fi de comptes, l'avantatge que presenta treballar a partir d'un pla —i no de mesures puntuals inconnexes— és la possibilitat d'avaluar contínuament i sistemàticament un procés. L'ús del llenguatge també es pot planificar estratègicament i, en conseqüència, es poden avaluar les accions destinades al canvi.

BIBLIOGRAFIA

- Charte de la Langue Française*. Editeur Officiel du Québec, 1989.
Règlements adoptés en vertu de la Charte de la Langue Française. Editeur Officiel du Québec, 1989.
Llei de Normalització Lingüística a Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat, 1983.
Cadre Légal du catalan en Catalogne. Departament de Cultura de la Generalitat, sense data.
Drets lingüístics dels ciutadans. Departament de Cultura de la Generalitat, sense data.
Padrons municipals d'habitants de Catalunya. 1986. Coneixement del català. CIDC, 1987.
Actes du Colloque International sur l'aménagement linguistique (Ottawa, 25-29 mai 1986). Québec: Les Presses de l'Université Laval, 1987.
- CORBELL, J. C.: *L'aménagement linguistique*. Montréal, Guérin, 1980.
rés i Maicas, M. i Tremblay, G. (ed.), 1988.
A Parés i Maicas, M. i Tremblay, G. (ed.), 1988.
— «Catalunya i Quebec, un mateix objectiu». *El País*, 27 d'abril de 1989.
- GUILLOTTE, M.: «L'aménagement linguistique dans l'entreprise privée au Québec». A *Actes du Colloque International sur l'aménagement linguistique*, 1987.
- LEONARD, J. F.: *Centralització-descentralització a Quebec i al Canadà*. A Parés i Maicas, M. i Tremblay, G. (eds.), 1988.
- PARÉS I MAICAS, M. I TREMBLAY, G. (ed.): *Catalunya, Quebec. Dues nacions, dos models culturals*. Generalitat de Catalunya, 1988.
- PLOURDE, M.: «Situació actual del problema nacional a Quebec». *Revista de Catalunya*, 11, setembre 1987.
- PUIG SALELLAS, J. M.: *La situació jurídica de la llengua catalana, avui*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1989.
- STRUBELL, M. i ROMANÍ, J. M.: «Perspectives de la llengua catalana a

l'àrea barcelonina». *Publicacions de l'Institut Català de Sociolingüística*. Generalitat de Catalunya, 1986.

WELLS, W.: «Les services de soutien linguistique». A *Actes du Colloque International sur l'aménagement linguistique*, 1987.

